

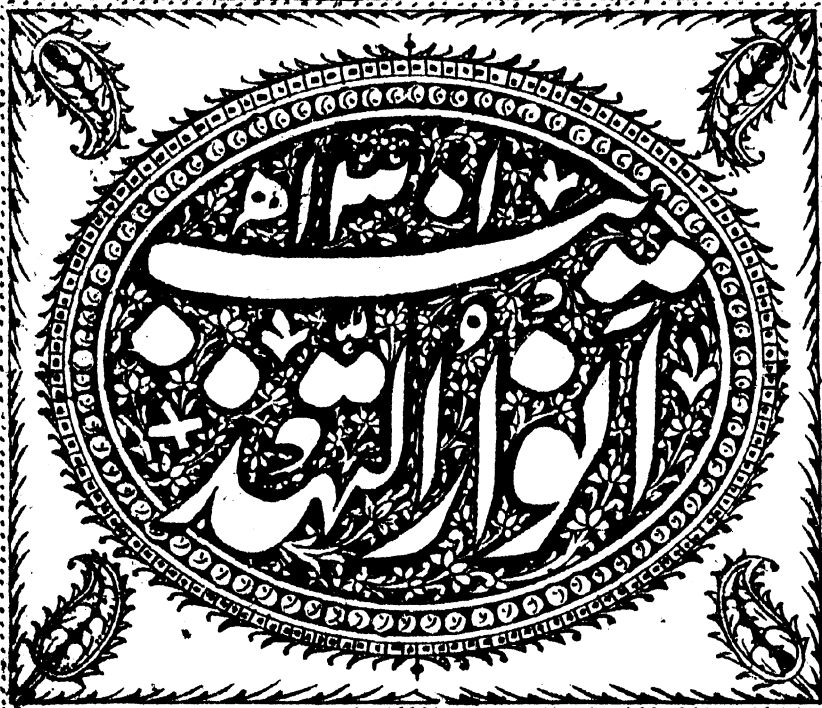
UNIVERSAL
LIBRARY

OU_228740

UNIVERSAL
LIBRARY

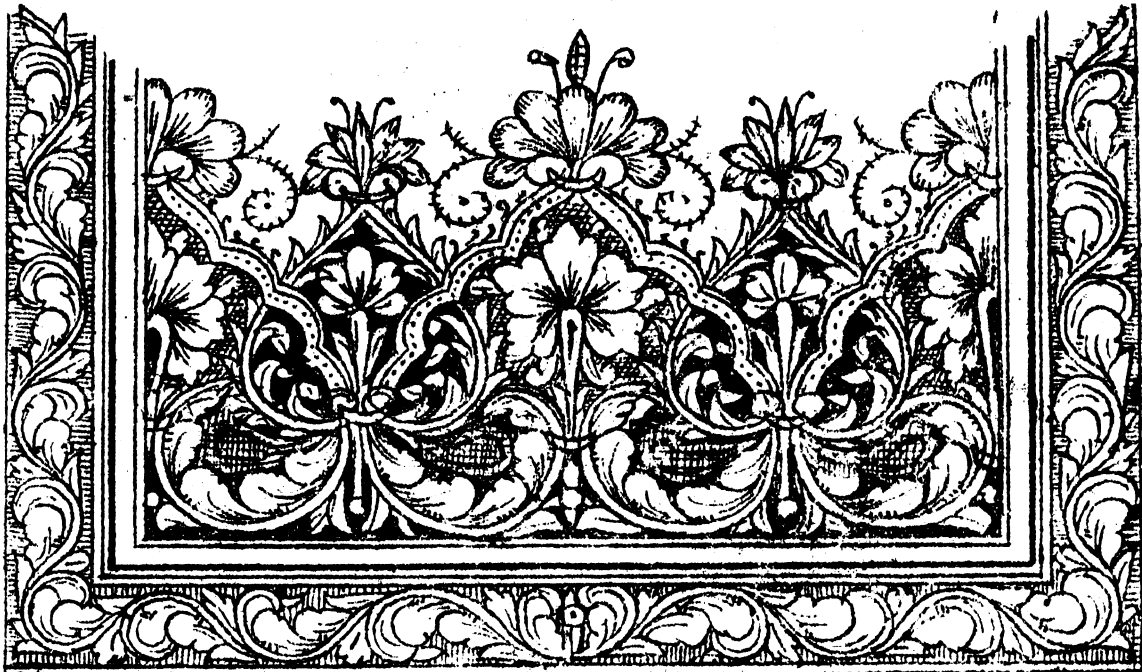
الذِّينَ انصَبَتْ لِرَبِّهِمْ اَعْيُنُهُمْ اَصْبِحُوا
لِذِكْرِ اللَّهِ أَقْبَلًا

مسیاس سقیاس ہادی علی الاطلاق را کہ درین آوان فرخندی
اقتران منوی تازہ رنگ فزایش دہندہ ہوش و فرہنگ موسوم بہ

کہ تسمع مجلس اخلاق و مصباح کاشانہ آفاق فرورغ بخش
دلہای باوفاق و روشنی افزای قلوب دوزان نفاق ست

مَطْبَعُ مَجْمُوعَةِ دَوَائِقِ كَلِمَاتِ شَهَادَةِ
دَارِ الْحَقِّ وَ حَسْبُ مَنُوعِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

در حمد

زبان داد و نطق اندران آفرید
دل از معرفت گوهر شجر بران
وز و برگ دنیا و دین نسا ز کرد
خنک آن کز گوشت روشن سواد
مدگار ما با و توفیق او

بنام خدا که جان آفرید
ز نور خرد کرد روشن دماغ
در فکر بر روی ما باز کرد
عطا کرد عقل معاش و معاش
منور دل و جان ز تصدیق او

در نعت

که آورده از حضرت او پیام
ز معروف و منکر خبر دار کرد
که از باب دنیا فریاد داد
دل ما پذیرای فرمان او

بخشور پاکش در دود سلام
به تعلیم و تهذیب ما کار کرد
نه اصلاح دین را زبان بر گشت
سیر ما گراشبار احسان او

در سبب تالیف

کہ دور فلک وضع دیگر نہاد
ہمہ گشت گنجینہ جزو دان
غلاف اندر ستند آئینہ ما
دل عالم آورده اندر گروہ
مکرده جدا غسل را از بسینہ
دماغ کراتاب فہمید نشن
کہ بر طرز نور اند باید سخن
بہ بیند و بروے بہند کار

درین روزگار خجستہ نہاد
کتب نامی اخلاق شرفی زبان
چہ گنجینہ تقویم پارینہ ما
کنون روشنی ہائے تہذیب نو
ہمہ در ہوائے جدید لذیذہ
بستر کرا فرصت دیدن نشنہ
سگا لیدم اندر دل خوشی تنہ
مگر نوجوانان این روزگار

در اختلاف اعیان بہ ارادت کردگار حبان

نزید کسے را مگر اسم او
بہر ملک باشد در تخت و تاج
جداگانہ باشد بہ ملکے کہ ہست
بہر کشورے فکر در اے در گتہ
خیابان خیابان کند گلستان
دگر یافت از رنگ سوسن بہا
دگر سنبلستان گرفتہ سواد
دگر زعفران ریختہ باغ باغ
دگر از سیب وہی ہست نور
کہ صحن چمن را گرفت بہ تنگ
نخواہد مگرگون بگون باغبان

نکوہست ہر ملک را رسم او
بہر اقلیم را ہست دیگر روح
خور و پوشش گفت و طریق نشست
بہر خطہ آب و ہوائے و گرتہ
تو گوی کہ درروضہ از حبان
یکی را شگفت آتشین لالہ زار
یکی ز گلستان خوش سازد او
یکی را معطر زریحان و مانع
یکی را ز سرد و صنوبر سرد
بدین رستینہاے ہر رنگ رنگ
ثبوت مہربن بود کاندران

نزد وہ باغبان

وگر نہ کیے بود اول پدربہ
 چرا اختلاف است اصناف را
 شنیدم کہ بودند در ملک تمام
 ہمہ متفق چون کیے خاندان
 یکایک زبان ہر کیے را دگر
 بحیرت فتاوند کاندہ خطاب
 بناچار را ہے گرفت ہر کیے
 کیے رو تہادہ بسوئے فرناہ
 یکی را جبال عبہ سازگار
 کیے ہند را با من خود شمر ڈ
 ہر ملک آباد شد ہر کیے نہ
 بزنگ و بطبع و بوضع و لباس
 یکی قوم مانا بہ دیگر نبود
 اگرخواستی کردگار جلیل نہ
 چہ مشکل فراپیش او آمدی نہ
 ز گفتے کہ نقاسن قدرت بسبت
 پس ای بوالسوس باشد از اہلی نہ

کہ خوانند اورا ہمہ بوالبشریہ
 چگونه تفاوت شد اوصاف را
 زا اولاد آدم علیہ السلام
 بہم زندگی سینو و ندشان
 شد از حکم خلاق جن و بشریہ
 سوائے دگر بود و دیگر جواب
 کہ سو و از تمدن نبود اندکے
 دگر را خوش آمد سوائے بزنگ
 دگر کرد میدان ایران شکار
 دگر چین و تاتار را رہ سپر ڈ
 ز تخمسن بزاوند مردم بسے
 جداگانہ ہر قوم اندر قیاس نہ
 مگر آدم اوجداگانہ بود نہ
 کہ باشند قومے بہ قومے عدیل
 کہ مثلے ز مثلے فرو آمدی نہ
 نیار و کس آن نقسن را برکست
 کہ دل بر خلاف رضائش نہی نہ

در باب احکام مذہب

خدا چون ترا جوہر عقل و ادب
 حق آفرینیدہ را یاد کن نہ
 بجا آرا حکام اورا بجان نہ
 حذر کن از آنچه ترا منع کرد

اساس ہے کار بروکے نہاد
 دل از غیر او پاک آزاد کن نہ
 کہ تا پرروانت نشود مہربان
 کہ عاصی ہمانا نکونسبت مرد

عبادات حق را بوقت تنگ گزار
مگر فرصت از کار سرکار نیست
تغافل ز احکام دین نسبت خوش
ہر آنکس کہ حق خدا بر گذاشت
کسے کو خطا کرد در کار دین نہ
نہ دنیا ست مرمز عہ آختر
پندار موہوم عقبی بہ دل نہ
بر امی خلو دست عقبی گزین نہ
منہ دل بدنیہ کہ پادار نیست نہ

کہ فردا نگر دمی از دستہ مساریہ
کہ اورا ب مذہب سر و کار نیست
بود کارار بیش بارش بکس
ازو میتوان دیگر می ختم داشت
نیاید صور اش بدنیہ یقین
ازو توشہ برگیر در آخرت
کہ تا پیش نیکان نمائی تحمل نہ
کہ ز روح مدام ست خلد ترین
چہ سودت ازان کو وفادار نیست

در باب سلطان وقت

اطاعت بکن مرا ولی الامر را
بصدق دل اندر رضائش بکوش
خدا خلق خود را بدستش سپرد
خصوصاً مرآن قیصر سپند را
بدوران عدلسن نیامد گزند
رہ امن گردیدہ ہر سو سے ہلز
رعیت ز تقسیم او بہرہ ور
تجارت گرفت از وجودش کمال
رہانید از آفت قحط عام نہ
بروشکر ادا کن کہ شکرش حق است
ہر وقت باشی ہوا خواہ او
برویش در کام مفتوح باد

کجھہ ار جان و ستاع درمی
حق خدمتش را ادا کن بہوش
بجان بایدت حکم اورا بہر
کہ فرمان رواست انگلند را
دل ظالمان سوگوار و نترند
در ظلم کردند بر رفسد از
چو فرزند کو تربیت از پدر
کمالے کہ درو سے نیامد زوال
گروہا گروہ از خلافت تمام
پنی مذہب آزادی مطلق است
ترقی طلب از پئے جاہ او
کجھہ سن در از می چون نوح یاد

در باب والدین

<p>بدنیا بزرگ است حق پدریہ سیر عجز بر پاسن آہستہ داشتہ اواکن حق خدمتش چون خدم بلطف و ادب گوے با او سخن نہ طلب کن رضائیش کہ تا بر خوری اگر حاجتی دارد آن را برابرہ مگردان ز ما در رخ خویش را نہ جا داشتی مدتی در شکم نہ نہ آسودہ در کنارش مدام الاتا تابی سر از خدمتش نہ سعادت کسے را مگر رخ نمود روا کن مہتے کہ سپین آید سن نہ</p>	<p>بگمہ دار آنرا چشم و بسیرہ مگر بہر تعظیم او بستہ دارہ کز و آمدے در وجوہ از عدم از آنچه ترا گویدت آن بکن نہ حذر در حضورش کن از خود سری کہ راضی شود از تو پروردگار نیاز از ریش خاطر ریش را نہ شیرین غذاے تو شد و مہدم نہ شبہا بر اے تو خویش حرام بنیگن سر خودے و عظمتش نہ کز و ما در خویش خورند بود مہیا کن انچہ کہ مے باید سن</p>
---	---

در باب اوستاد

<p>بو و حق اوستاد در تو غظیم ز علم و ادب مایہ عقل و ادب نبودی بہا کم صفت نے المثل نہ کمالے کہ بودہ پداقت نہان نہ ز تعظیم و تجلیل او کم بکن نہ چو سختی ہی بیند از روزگار نہ در بیخ است از روی راتاقتن سکندر کہ فتاح و کشورستان نہ</p>	<p>کز تو تربیت یافتی ستقیم نہ بناید برو ما هیچ را فضل داد ز تعلیم انسان شدی اسے اہل ہم اوستاد ساخت از تربیت در عیان بعزت بوسے را ند باید سخن نہ بر و حق خدمت مرا و را گذار نہ ز ہندار جامہ بخود بافتن نہ بد و سبق بود اندر جهان</p>
---	--

گر خواہی از اوستاد و پدرو
کہ من دوست دارم ہی اوستاد

سواش نو دندکانے بہرہ ور
بہ پاسخ شہنشاہ زبان برکشاد

در باب بزرگان دین

بگمہ دار اندر حضورش زبان نہ
کہ نعت رساند بدینا و دین نہ
زبان و لب خویش خاموش کن
پس از ختم آزا بیاید شگافت
بتو فیوت خود در دل خود نشان
بہ یک ساعتے کار عقبے کنے
ز گفتار و کلفت از دل رد
غنیبت شمر بختش جان من
و گر سینہ ات را صفائی دہد
و مدد و مانع تو صور و گریہ
نشان میدہد اول از تہاتے
برایت مسلم ہمین بہت و بس نہ
ازین خانہ بیرون ترا سکنی بہت
بود معنی صور تشش را ندید
کہ از چشم ظاہر بود منشدے نہ
مرکب ز آب آتش و خاک دباو
کہ محسوس تو نیست اندر نظر
بود جسم اورا بان رہی نہ
چنین گفت جوئندہ از راز آن

بزرگان دین را بعزت نشان نہ
بخلق ادب صحبت او گزین نہ
بصدق و صفاحت او گوش کن نہ
اگر دولت خدشہ راہ یافت
جو اہر نیز زو باندر نشان نہ
ہمہ روز گر کار دنیا کنے نہ
دلت روشن از صحبت او شود
ہر آنکو اثر باشدش در سخن نہ
ز حرص و ہوا بیت زبانی دہد
فزاید جسم تو نور و گر نہ
بود لفظ را اندرون معنی نہ
تو دانی کہ عالم ہمین بہت و بس
بے ظاہری آمدہ باطنی بہت نہ
بہ حکمت جہانے کہ حق آفرید
سز و نام او عالم معنوی نہ
درین زلزله گاہ کون و فساد
تعلق جسم بہت چیزے و گر نہ
ند بر بدن آفرماندہ ہے نہ
فلاطون کہ بودہ ز اشراقیان

کہ من سالہا در ریاضت شدم
 پس از مدتی شد مرا آشکار
 ز دیدار او چشم من خمیر شد
 ہمانست کور اگوسیند جان
 رہا چون کند روح مر جسم را
 و یا آتش در میانش زرتند
 پراگندہ گردند اعضاے او
 و لے ذرہ از وجودش عدم
 چو از بند ترکیب رست عنصری
 وجود حقیقی عدم کے شود
 وجود اضافیت کان گشت نیست
 عدم شد چو تخمے درخت ایستاد
 حطب را اگر سوختی شد ز کال
 و تخمے کہ آغاز متغیر است
 ولیکن وجود کے در اصل بود
 نگردد اگر ذرہ جسم کم نہ
 رعیت ہماند رود بادشاہ
 کثافت بجا و لطافت بر رفت
 عرض قائم و رفت جو ہر بیاد
 چو ہر عنصر کے یافت مستقر نہ
 مقرر و نسبت عالم معنوی کے
 در ان عالم انیسیت پین نظر

کہ گرد و ماگر کشف روح خودم
 کہ جسمانی است و نہ جسم آن نگار
 اگرانی بگوشش اندرم چہ شد
 دگر روح اطلاق کردہ بر آن
 سپارند در خاک ہر جسم را
 و یا ہچنانش را خود کنند
 محلل شود جسملہ اجزای او
 بگرد و بدنیہا چہ ہمیشہ چہ کم نہ
 کشد کرہ خویشتن را سری
 محقق عدم کے وجودش بود
 اصنافی عدم بہت شد باک نیست
 درخت ابر عدم شد حطب او قناد
 ز کال بہت خاکستر اندر مال نہ
 وجود و عدم تا بنجا کسیر است
 نہ چیزی از و کاست و نی فرود
 عجب باشد ار روح گرد و عدم
 سلامت گدار او منعسم تباہ
 رہا ظلمت و نور را بر گرفت نہ
 خرد را نباشد بر آن اعتماد و کو
 بود جو ہر روح را ہم مقرب نہ
 کہ از حسن نظر ہر بود مختلف نہ
 ہم اینچا چہ دیدے بنور بصیر نہ

قدم علم کے داد علم علم
 مسلم بود عالم معنوی کے
 گروہی عظیم از بزرگان دین
 ہم از ہندوان ریاضت پرور
 تہمت کنان ہم ز اہل فرنگ
 اشارت کند سعد کے نامور
 ولی اہل صورت کجا رہ بر ند
 کہ گر آفتاب است یک درہ است
 کسانیکہ رہ و درین عالمند
 از و تا توانی نصیب بگیرد

میتا از حد خویش بیرون
 زہر گونہ وار و دلیس قوس
 بر آن تملق گشتہ انداز یقین
 خبر داد ازان عالم پر شکوہ
 ز معمول و عامل سوشن نمہ لنگ
 بسوی ہمین عالم اسے نجیب
 کہ ارباب معنی بہ ملکہ درند
 و گرفت دریاست یک قطرہ است
 غزیر الوجودند اسے ہوشمند
 کہ معنی ز صورت بود و پذیر

در باب علم

سعادت بنام کسے نقش نسبت
 رضا و بتوقیر و تعظیم شان
 ہزینان بیاموز علم و ادب
 بگیتی درخشندہ خورشید وار
 مراود است محتاج نوع بشر
 نظر نکلند گبر و آفتاب
 وجودش بود چشمہ نور علم
 از روشنای یافت شمع ملل
 طلب کن از برای درکار روشن

کہ در صحبت عالمان بر نشست
 بدل نقش کن حرف تعلیم شان
 از زبان رہ معرفت کن طلب
 نماید ہمین طبقہ نامدار
 کہ خورشید را در بدخشان گشت
 نیاید ز سنگ آہنہ آب و تاب
 عیان از خورشید فر تہذیب و علم
 وز و ظلمت حل رفت از محفل
 کہ تا مشکلات گرد آسان پیش

در باب دوستان

چہرہ نم من از دوستان و استان

کہ دیدم کم از وی حق راستان

نگویم که این جنس در شهر نیست نه
 بسی دیدم از خالد و عمر و زید
 یحیی را طمع دیده بر دوخت نه
 ریاشیوه شان و تهنییب نام نه
 در اینان مزن دم که امر حق است
 مننه دل برین دوستان دغل نه
 ازین طایفه آستین بر نشان نه
 بگویند حشر مگر با حضور نه
 زبان آور و خیره سرتیز و حسبت نه
 ازین فرقه تا پاس داری گزیده
 پتهنا ازینان نشستن خوش است
 ولیکن بدنیانها شد گزیده
 نناچار باید ترا سا خشن نه
 لیکن از ملاقات شان تنگ و عا

مرخبان دل ازین که دروهر نیست
 ولی هیچ خالی ندیدم ز کید نه
 و گرا جگر از غم رض سوخت نه
 شد اخلاق را فاخته واسلام نه
 صداقت بود هر کرا احمق است
 که روزی بیتی چو خسرو در حل نه
 که هرگز ندارند از حق نشان نه
 ولیکن بفرسنگ از صدق دور
 دماغ از هوس گرم و در عهد است
 چو سر نیچات است بهت باومی ستیز نه
 فراغ دل ازین و آن لکش است
 و گرنه بگوید سرت خورده گیر نه
 بقدر ضرورت بسپرد و خشن نه
 زسته ضروریه هفتسم شمار

در باب صدیقان

کسی را صداقت که در سر بود نه
 چو غمقا که نامش بود در جهان
 بود شهرت مسکنش کوه قاف
 بجاهش اگر چشم را و اکنه نه
 ولی قدرت ایزد کردگار نه
 محال از وجودش بود عادی است
 بلی معذنی بهت نوری بشو

وجودش چو کبریت احمر بود نه
 ولیکن خودش نیست اندر عیان نه
 ولی از تقاضایش بگیتی ملاف نه
 ز نایافت دل را تسکینا کنه نه
 بسی آرد انگفت بروی کار
 نه عقیله که بطلان او باومی است
 که هم سنگ دروی بود هم گهر

ان مقرر از زید ار

عجب نیست هرگز در انبار سنگ
عیار همه سنگ باید گرفت
نظر تیز می کن درین امتحان
محکم بشیر صیبت قول و عمل
الاتامه پیچی سر از جستجوید
اگر یافتی شکر حق بر گزارید
دلسر راز نیکی خود شاد کن
درین باب خوش گفت فرزانه
کسی را که کامل صدیقی بود

که تا بد از ان گوهری لعل رنگ
بر آید اگر لعل شاید گرفت
که جز مست یکسان درین زنده گان
نماید تفاوت سره از دخل
بهر عام خاص بود نیک خو
که این نعمتی باشدت بر قرارید
وگر از نعمت خاطر آزاد کن
که گیرد از و پند دیوانه
عجب دارم از و کسی که محزون شود

در باب اقربا

اقارب که باشند در خاندان
بلطف و خوشی گو از ایشان سخن
بگمده از حق صله رسم راه
نزاع آر کنند افکنش یک طرف
بخلق و مدارا رعایت کن

سلوک نکو و رز با همگنان
ز اخلاق دعوت از شان کم سخن
بود مستحقان ز حق رسم راه
که حاصل کنی بر همه از شرف
به نیکی همه را مکارا فاست کن

در باب حکام و وقت

اگر تو کرمی پیشه باشد ترا
رضامی دل حاکم آور بدست
بفرمان او بایست که نه سازد
اگر با تو آهسته گوید سخن
مضمورش بگمده از فر خویش را
جوایبیکه گوی به نرمی و هوش

حق خدمت خویش آری بجا
که در تو کرمی اصل اینست و بس
به تقطرم او بایست ایستاد
بنه گوسن و از دل و را فهم کن
که راه او به تا ساز می خطا
چنان که تو خواهد و گرنه خویش

سخن بجاوت و پر مغز گفتن مستند
 ز لبط و صراحت بسیار ا کلام
 ز جمله که دادت بجانش پذیر
 و حاو ثنا لیش ادا کن ضرور
 تملق زیادت مکن سبب رضا
 جوزفت از تو تقصیر قدرش بجواه
 و گر از تو راضی نه گردد مکن
 بجای دیگر افکنی زخت خویش
 با حرا طاعت بود بند سخت

که اول به مفهوم او بپس برود
 مکن بر اشارات آنرا تمام
 منته عذر و منکن مرادش پذیر
 بغیبت بود یا بود در حضور
 زبون است بس کردن از وی غنا
 که تا پاک کردی بعفو از کس نه
 و لیری که تا بر نیسانی ز بن
 سباده انرا مشکل آید به پیش
 بره گر ترا یاوری کرد بخت

در باب خیلناش

کسانیکه هستند از خیلناش
 مددکن با خلاق در کارشان
 کسے را که امکان ترقی بود
 سفارش کن و سعی در حق اوله
 مکن ای برادر پدی با کسے

ملطف کن و جمله رایار باش
 ز پندار پسند آزارشان
 و یاد رگنا همه معطل شود
 که باشد ترا فضل و هم آرد
 که امید نیکی بود و بسے

در باب نوکران

نکو دار مر نوکر خویش را
 ز اندازه بیرون منفک کار
 بد مملکت را حتنن یک زمان
 سنیگن بتاخیه مر سوم اوله

میازار هرگز دل ریش را
 سبک کن بدلدار ریش کار
 که هر کار زاید کسل بگیان
 بسر ناز و خوشش کن دل موسم او

در باب خصلت

جهان است معمور از یک

در آن یک روشن با همه کوسر

زینکی بدست آرد لہا سے شان
 بہ تعظیم او پشت خود کن و توان
 کہ آید ہنما کے سعادت بدام نہ
 کہ باشی بہایون و فرخندہ حال
 کہ از روزگار است نیا خط نہ
 کہ ان پر وقارت نظر کم کہنے
 کہ تا ز اہل دنیا نیابی گزندہ
 بقدر ضرورت کہ معیوب نیست
 کہ وار و مانع و دولت رازیان
 پیر و از اولیسان انجمن نہ
 بہ لشکین دل صحبت او گزین نہ

چو شیرو شکر باش با راستان
 ہر آنکس کند وعدہ خود و فائدہ
 بار باب دین و از صحبت مدام نہ
 بجان شو طلبکار اہل کمال نہ
 خردمند در باب و اہل سہرہ
 باہل ظلمت گذر کم کہنے نہ
 ہمہ وقت در اخلاوت بسند نہ
 ولی صحبت عام ہم خوب نیست نہ
 حذر کن ز غوغا کے بازاریان نہ
 خرابا تیان را تبترا بزین نہ
 تھا خاکستہ ہر کرا عقل و دین نہ

در باب تہذیب اخلاق

کہ ثابت نمودند اہل نظر نہ
 کہ استقرائش اصل صحبت بود نہ
 کہ مختص بود نوع انسان بدو
 ہم او نفس با مطہنت تمام نہ
 کہ این ملکہ موسوم با حکمت است
 کہ سببی و لویہ دارد لقب
 شجاعت ترا آید اندر کند نہ
 بیہمی و امار و نامش بر بی
 ہمین ملکہ سو و مند عفت است

کہ قوت بود در نہاد و شہ
 ثبوتش نہ از حصر عقلی شود نہ
 کیے قوت نطق باشد در وہ
 ہموست معنی و بلکی بینام
 گزین اعتدال ہمین قوت است نہ
 دوم قوتی ہست در تو غضب نہ
 ز تعدیل این قوت زور مند نہ
 سوم قوت شہوت است ہنری
 چو افراط و تفریط او بر حکمت نہ

ازین ہر سہ ملکات در استخراج
 مگر اختلاف مذاہب فنیکی است
 فروع و گروہست ملکات زرا
 بہ علیے کزین بحث راند تمام
 نتابد مر این مختصر اطناب
 ہمین است تہذیب اخلاق و بس
 ہذب بود خاص آن ارجمند
 و لیکن نہ بنیم من اندر زمان
 نہ حکمت شجاعت نہ عفت تمام
 گروہی نشینند در مجلس
 نہ بہرہ علم و نہ از دین خبر
 سر ایند از خلق بس داستان
 چہ نیکو بود خلق در آومے
 فلان است مرد خلیق و بس
 یکی گفت از بیان خدا کے کریم
 و لیکن ندانند خود خلق چہ بیت
 بہر کس کہ آرند روئے خطاب
 اگر آدمی سادہ باشد صریح
 و گرنہ ہاندم کہ افرومی تاقت
 یہ غیبت فراخ است میدان نشان
 ازین اہل اخلاق یارب بنا
 ہمہ کس معرفت درین درکار

عدالت پدید آیدت چون مزاج
 کہ ہست این عدالت ہمہ یکاکی است
 کہ روشن ز عبوطا گرد و ترا
 بود علم اخلاق مشہور عام
 کہ بجم طلال است زو در خطاب
 کہ انیک بر آوردم ازومی نفس
 کہ این جملہ ملکات دارد بلند
 کہ کامل بود دریکے ہم ازان
 عدالت و ز آئی ہمہ و السلام
 کہ ترتیب او یافتہ از کسے
 نہ عقلش تمام و نہ صاحب ہنر
 سخن را رسانند بر آسمان
 گزیدہ تراست این صفت بر زمی
 فلان است بر حال ما بس شفیق
 بہ قرآنست فرمودہ خلق عظیم
 مخاطب باین لفظ با قدر کسیت
 نگویند الا حضور و جناب
 ستائید اورا بہ ہجو ملیح
 ز مجلس گرجامہ بر خویش یافت
 جمیدن چہانست و جولان نشان
 کہ تیرہ دور و نرسد و باطن تباہ
 کہ چہتند بہت سیار و بس بنا

حذر زین ریاکار صاحب نفاق اگر دم زند از وفا و وفات

در باب اخلاق رسمیہ

غیبت شمر از فروعات نشان نہ
نباید کہ ترکش کنی از خیال نہ
بہ نرمی سخن گوئی تبسم کنان نہ
سخن آنچه پسند گو با صواب نہ
نہ دل با و گردی در سخن نہ
ز کبر و متی خویش را پاک دار
کہ باشد عزیز ہمہ در جہان
ز و تر نشین و بعزت نشان
چو خصمت شود شکر او برگزین
بر غیبت خورانی و ہم خود بخور
کہ گر حاجتی دارد آنرا بگو
امکن در قبول سواش خطا
بصدق کلامش تسلی بدہ
نیاز از لیش از ہزار ان یکی
کہ تا شیر او بر دل افتد بسے
کہ بخشی و آزار لیش بعد از آن
چراغ خسہ در او خامش مکن

کہ از اصل اخلاق نبود نشان نہ
چو اوراک چیزی نیا بد کمال نہ
سخن جہین باسش و شیرین زبان
تواضع فرا گیر و حسن خطاب نہ
توجہ ہی کن بوقت سخن نہ
بہ مردم خودی را مفسر کار نہ
بگہدار مرآبر و گے کسان نہ
چو آید حضور تو اندر مکان نہ
بلو خیر مقدم کہ نیکوست این نہ
بنہ پیش او نیند از ما حضر نہ
تفحص کن از لطف در حال او نہ
اگر در مجال تو باشد روا نہ
و گر نہ بتوجیہ عذرش بنہ نہ
دل سائلان خود بود اندک نہ
در شتی مکن در سخن با کسی نہ
بود قول معروف بہتر از آن نہ
من محبت کس فراموش مکن نہ

در باب تہذیب جدید

کہ از عهد نوشیروان داوید
ہم از عہد و ہم لجنہ انگلت

درین روزگار پرازد امن و داد
شدہ ہند یا نرا ستارہ بلت

خطاب زرین یافته ایل و ایم
 گرونی بہ انگلند شہا فتنہ
 ایچی گشت ہم سلاک اہل فرنگ
 گرونی دگر از گزین ہندیان
 قدم بر قدم سوے لندن روند
 نمودند خویش طرز انگریز
 لباس دگر زیب اندام شان
 انحرک و شان مغربی رنگ و بو
 دل نشان شب و روز و بیچ و تاب
 سر و منقر جو شان ز دستار رنگ
 کلاہ و فرنگی سفید و جساہ
 بگویند اینست تہذیب نو
 ہمہ یورپ این روشنی در گرفت
 ز خاور ہی باختر و پشت خور
 شنیدم کہ اسکندر فیلقوس
 پسندید ملبوس ایرانیان
 از ولشکر شاہ برہم شدند
 بناچار فتاح روے زمین
 ز ملک فرنگ و دیار عرب
 بسے مردم آمد بند و ستان
 ہندارتش بہ نمودی روست
 دگر دست از سفر برداشتند

در خشنہ چون ہر در زیر غیم
 ادب یافتہ روے بر ما فتنہ
 کیے در کالت شد شوخ و شنگ
 کہ شرقی زبانند و غربی جنان
 مہذب شدہ سوے موطن روند
 نشستہ بگری زوہ میسر را
 نمائندہ از دور چون یکدشان
 ولیکن ز طرف قدم تا گلوہ
 کہ بر رنگ رو میزند آفتاب
 بسر کے توان زد کلاہ فرنگ
 قناعت نمودہ بروے کلاہ
 کہ آمد ز مغرب بہ مشرق شنو
 ز مغرب کنون تا بمشرق رفت
 بخاور زو این روشنی بہت
 بایران زمین چون زواں فتح کوس
 رہا کرد پو شاک یونانیان
 خلاف شہنشاہ دم بزدند
 نشانند از خلاف ہمہ استین
 ز ایران زمین وز مصر و حلب
 نکلند رخت اقامت در آن
 ولیکن ندیدم چنین حق گوست
 نشستند بوسیر و نان خواستند

دور

دور

نہادہ ڈیل نان و بسکٹ پنیر نہ
 چو فارغ نشستند بادوستان نہ
 چو از دور آید یکے در نشست
 نگونید آلا کہ گڈ مورنگ نہ
 چرٹ در دہن کردہ و شہ زن
 ہمہ وقت عینک نہادہ بچشم نہ
 ہوا گیر باشند شام و سحر نہ
 نہ آسودہ گردند بے شیر و چاہ
 بگا رند و دستخط ایف و جی نہ
 داد و فرنگ و قلم ہا کے پر نہ
 بہ حکام وقت است اصرار نہ
 جو البس ز رسم و رواج دیار نہ
 کسی را کہ ز انگلش بود ہوسرہ
 نگونید حشر مگر در ہمان نہ
 حساب و کتاب و خط خانگی نہ
 نشینند یار است کردہ زمین نہ
 مزن دم کہ این چسپت ترتیب نو
 چہ خیزوز تبدیل وضع و لباس
 نہ اینست و انانی و بخرومی نہ
 اگر بار چو بہ کند شکل بار نہ
 شنیدم کہ در کشور انگلند نہ
 بہر سند از نوع تعلیم اولہ

سہر آہن و کاروشن خوردہ گیر
 نہادند از سر کلاہ گران نہ
 جہند و بگیرند دستش بدست
 بمیدان تہذیب نوراندہ خنک
 و مادم فگنند لقت از دہن نہ
 سلام از نگونی بگیرند چشم نہ
 برسم و رہ منفری مستمر نہ
 چہ در موسم صیف چہ در شتا
 اگر چہ ندانند اسے بے وسی
 مرتب نہادہ ولے بے ہنریہ
 کہ بر فرسش با کفش ناید چہ را
 پذیرند ہرگز نہ از افتخار نہ
 بر افروخت از کب خود و چہرہ
 نفس و ازگون را ند وقت بیان
 ہمہ رسم انگلش فرزا کنگہ
 چو استند چو بی بزیر سرین
 ہمہ روشنی ہا کے تہذیب نو
 کہ برو کے نہادند ہرزہ اساس
 کہ تقلید قومی کنی اسے رومی
 نہ زہر ش بدست و نہ مہرہ بکار
 زہندار رو و مرد ہمت بلند
 بخوانند از چہرہ تقویم او

اگر مغربنی تربیت یافتہ سہتہ
 کہ اینست مغرور وہم خود پسند
 نہ ہی صاحب علم و تہذیب و نور
 بسے فکر کہ دم و رین بستہ راز
 درین باب دیگر تراخ نفس
 اصول است فتاح قوم فرنگ
 بود فرغ چند آنکہ مانا با صلح
 ولیکن ندانند جبارگان
 خردی بتاج ارشود بادشاہ
 و خان از ماندی شود کے فلک
 کجا شاد شطرنج سلطان شود
 ز تصویر امپ غنچ در لال
 حقیقت بود موجب امتیاز
 ز عزم و شجاعت ز تدبیر و ہوش
 ز ہمدرومی قوم و حب وطن
 ہمہ زانچہ دارند اہل فرنگ
 پس این شور شوری ندارد نمک
 نگہدار حد خود است بوالہوس
 بلے انچہ سوت و ہد یا گویہ
 تواضع بیا موز علم و ہنر
 بسیر و سیاحت جگر نخبہ کن
 سجت وطن کوشش تا دیگران

از وہر یکے روی بر تافتہ سہت
 رساند با صحبت او گزندہ
 کہ باشند بجنس از وسے نفور
 کہ و اگر دو این عقدہ جانگداز
 کہ مر علقش حب جاہ است و بس
 فرو عیش شمر این گروہ و وزنگ
 کمالش ترقی پذیرد بوصل
 کہ سہت این تصنع ہمہ را لگان
 نماید اگر قدر بہر ہما
 درم کے رساند بقارون سہک
 کجا میر کنجیف حاکم بود
 بہ نزد خرد مند باشد وبال
 نہ صورت کہ گرداندت بے نیاز
 ز علم و فراست ز صبر و ز جوشش
 ز انصاف و غیرت ز علم و محن
 چہ آموختہ ہند کے پائے لنگ
 کسے کہ بود مرد اینک میحک
 چو طوطی بخور آب و نان در نفس
 بگویم اگر آیدت و پذیر
 تجارت فراگیر در بحر و بر
 ز ہمدرومی ملک میران سخن
 ز کار تو گیسرند نفع گران

بنا کن زہر صنعتت کار گاہ ۱۰
 باصلاح قوم انجمن نابسا ز ۱۰
 ز فعل عبث خاطر آزاو کن ۱۰
 بدہ در ہمہ تربیت راعلاج ۱۰
 مدد کن بہ تسلیم قانون ملک ۱۰
 ہوا گیر باشند کاشانہ ۱۰
 صفائی و پاکیزگی در لباس ۱۰
 ریاضت بود عادت صبح و شام ۱۰
 شراب و دیگر نشہ مازک کن ۱۰
 مدہ تن خواب گران روز و شب ۱۰
 خصوصاً ز شب بہ سہ آخرین ۱۰
 بی انجمن ہائے تہذیب ملک ۱۰
 قناعت مکن حرف اسپج را ۱۰
 عمل کن عمل تاکہ سود سن بری ۱۰
 دو چیز ست سرمایہ کار نامہ ۱۰
 یکی دولت است و دوم عقل تیز ۱۰
 رفاهی کہ عام است آن پیشہ کن ۱۰
 مزن دم در ان کو بنام دست بود ۱۰
 ہوا ماندگان رزق و راحت رسان ۱۰
 مکن فخر بر خاندان و نسب ۱۰
 زندہ بہ ستہ نیک و بد در میان ۱۰
 تعصب نخر مید ہد از نفاق ۱۰

کہ گیر داز و نور ملک سیاہ ۱۰
 کہ شوری بود در حقش برگ و ساز ۱۰
 ز بغض و حسد برہمی یاد کن ۱۰
 کزین بہ تنزل نذار و علاج ۱۰
 کہ تاوار ہر قوم از ذل و ہلک ۱۰
 عفونت بود دور از خانہ نامہ ۱۰
 کہ تا از مرضہا نباشد ہر اس ۱۰
 فراغ دل از کابلی در تمام ۱۰
 کہ بر میکنند عمر را مچ و بن ۱۰
 ز بیدار می فکر دل در طلب ۱۰
 کن آباد ز اندیشہ ہائے کزین ۱۰
 مدد کار نشان باسحق دزریب ملک ۱۰
 کز و منفعت نیست مرا اسپج را ۱۰
 و گرنہ چہ خیزد ز طلبیل تہی ۱۰
 کہ گرد و سبک ز ان ہمہ بار نامہ ۱۰
 ز مجلس کہ خالی بود ز ان گریز نہ ۱۰
 ز ہر خود غم عرض مردم اندیشہ کن ۱۰
 سرورہ کہ حاصل شقاوت بود ۱۰
 بچشم حقارت بنگر کا ہلان ۱۰
 کہ انسان بود بے عمل چون حطب ۱۰
 کہ وحشت پیدا آورد بے گمان ۱۰
 ز مجلس بدون میکند اتفاق ۱۰

اصول ہی گفتنت یاد کن نہ
از اعمال محسوس وقت آباد کن نہ

در باب علم

بود علم اصل همه کار عالم
 ششستین بیاموز از علم دین نہ
 بود این صفت خاص نوع بشر
 و زمان پس زد دیگر علوم و فنون
 خصم و صفا علوم جدید و سفید نہ
 علم مقفا و پیر را برگزین نہ
 بعلم طبیعت و دیگر ازان نہ
 و سیکلے کہ از نوع اتے بود
 پیمان دل خود بقسم و گرنہ
 گوئی زیونان بران شاہد است
 حکمے و گرنفت زے نیکبخت نہ
 سوم گفت ترکیب او بہت لیک
 یکے را خلاف و گرنہ پیہ نہ
 سیرت کشد این دلیل نظیر
 ہمان بہ گزین جسمہ ناگدزی
 طبیعت کن آنرا کہ امر حق است نہ
 و فیلسوفانہ در راہ دین نہ
 ز حقے کہ ثابت شد از آسمان نہ
 علم کہ تا فہم نداشتد بناہ نہ

شباب

کہ بے او دولت را بود بار عالم
 کہ تا بر اصولش در آید یقین نہ
 ازان کو بود بے صفت الحذر
 کہ نفعت رساند نہ کہ بے وجود
 کہ در مغربے ملک آمد پدید نہ
 کہ بر مان او بہت راہ یقین نہ
 در اثبات نیکو بود امتحان نہ
 بسے بہ زستے یعنی بود نہ
 کہ نفعتے ندارد ازان کن خدیر
 کہ ہر جسم خود متصل واحد است
 مرکب از اجزاء خورد است سخت
 ز اجزا کہ جزو شنباشد رکیک نہ
 دلیل و براہین در ان مطلقہ نہ
 حواس تراستے کند منتشریہ
 نماید بصدق آنچه زان بر خوری
 کہ حق بہت صدق و دگر زاہق است
 میفتان خشک زیر پائے یقین
 چہ سازی نظر بر زمین اندران
 ہم علمے کہ بر حق نباشد تباہ نہ

بجای

<p>بگردان رخ از آنچه ناصداق است چہ خواہی ز بے فرع اصل ای فعل ز بون است و نا منتظم در جہان پس انگہ بکار سے ہی کن شروع ہمانا ز دنیا و دین جاہل است کز و در عمل نیک تسکین بود مجہرت بود رو سے بر تافتن منور کن علم آفاق را سیاست بدن راز علم است چست نہ بے علم آید از و مردے طلب علم خواہی اگر کار راست</p>	<p>منافع ہمہ درج صدق و حق است بو علم اصل و فرو عیش عمل نہ و گر فرع بے اصل باشد عیان نخستین بگیر اصل و دیگر شروع ہر آنکس کہ از علم خود غافل است طلب علم را اگر چہ اور چین بود نہ راستہ راستہ و بشتافتن ز علم است تہذیب اخلاق را ز علم است تدبیر منزل درست شرافت ز علم است در آدمے بدان علم اصل ہمہ کار راست</p>
--	--

در باب سخاوت

<p>بدنیا و دین صاحبش ارحم کہ خالی از ان شخص کست بود ز افراط اسراف کرد و تمام بود حکم مراہل آفاق را کہ در روی اخلاق ناید خراش کہ کردند اشارت بمیلان آن کہ از باب مذہب کنند سن قبول بود و در فروعات حکمش روان عجب نسبت فتوا سے او گر بود</p>	<p>سخاوت بود و فرع عفت بلندہ و و طرفش چو ملکات دیگر بود ز تقریب طرفی بود و خصل نام زار باب این علم اخلاق را کہ ماکل با فراط ملکات باش و درین خلق اسراف باشد ہمان ولی بہت ہر مذہب سے را اصول نظر بر تقاضای وقت و زمان درین مذہب خلق امام اربودہ</p>
--	--

کہ اندر سخاوت درین روز کار شد
 گزشت آن زمان کز روز سیم دور
 نظام و گرداشت ہندوستان
 معافی و جاگیہ را اندر زمین شد
 ز انعام و اکرام مایافت کام
 ملازم ہمہ ہندیان دترم شد
 ز ملکی مدخل کہ بودی گران شد
 سبک بود و حصول اشیا و ملک شد
 در این وقت شطرت زد و گیر معاش
 نہر باید و علم و عقل درست شد
 دیانت شرافت بطاعت بلند شد
 تملق گران راست بازار گرم
 مدہ آنچه سرمایہ باشند دوست
 اگر میدہی وہ بقدر زکوٰۃ شد
 فحارج بود یا مدخل نکو شد
 بسے از شریفان عالی نسب شد
 کہ دیدیم درین پرنزاکت زمان
 معاذ اللہ از حور مابعد کور شد
 باقصای غایات مکنشای دست
 بگمہ دار اندر وہش اعتدال شد
 ہندوستان این مرضیست عام شد

ہلہ طفر تفریط را پاس دار شد
 عیان کیسہ ہندیان بود بر شد
 طریق دیگر بود در پاستان شد
 گرفت از خزائن نصیبے ہمین شد
 گرداگردہ از خواص و عوام شد
 چہ از اہل سیف و چہ اہل سلم شد
 ہمہ صرف گشتے بہندوستان شد
 ز تنگی فروع رعایا و ملک شد
 کہ سودی ندارد و پیشین تلاش
 بخت تمام و زبان تینہ و پست
 متانت لطافت نباشد پند شد
 کہ دہا سنج بستہ زو گشت نرم
 کہ امر و قدر تو از مال ہست
 کہ از بار و فست بیابی نجات شد
 و گرتہ ز اعزاز خود دست شو شد
 بسے متعان تو اضاع طلب شد
 سر نشان بیپائے کہن مہر زمان
 کہ پروردہ نعمت و برد جور شد
 نبالیست آزا بگردن بہ نسبت شد
 و گرتہ دہد این سعادت و بال شد
 خدر کن خدر زین مرض و سلام

در باب نکوئی و احسان

نکوئی نہ باد و ستان شد پسند نہ
 ہمہ خیر و خوبی بہ نیکی بود نہ
 بہر جا گل نیکی بر شکفت نہ
 بگیتی گلے کان نہ از رخسار نہ
 رہی کز مزاجم نہ از دخط نہ
 چو خواہی کہ امین شوی یاس را
 چو ہستی نکو کار الزم علیک نہ
 اگر نیک باشی نہ بینے بدی نہ
 بدان راز نیکی بکن شر مساری نہ
 نکو نیست آسان کن مشکلات نہ
 بتسیرت احسان فراموشی سہت نہ
 نکوئی سہت سر جملہ کار با نہ
 نکوئی بدام آرد احسار را نہ
 نکوئی بود کار پیچیدہ را نہ
 نکوئی سہت سرمایہ و وجہان
 کند میل سوی نکو کار و دل نہ
 نکوئی سہت سر جویش اظہار قہمان
 نکوئی سہت سر چشمہ زندگے نہ
 نکو کار باشد پسند خدا نہ
 شریک صفات خدا باش و بس نہ

کہ آرد دل دشمنان دکن نہ
 کہ بر دشمن و دوست حکمش رود
 خصل و خار کلفت ز دلہا برفت
 ہمین سہت نیکی ہمیشہ بہار نہ
 ز نیکی نہ دیدم فسردن تو گز نہ
 بسا و آرمین نفع الناس را
 ز احسن کما احسن اللہ الیک نہ
 بدی نیک با تو رسد گر بدی نہ
 بہ نیکان حق او ز نیکی گزار نہ
 نکو نیست راحت رسان دولت
 ہم از کلمہ خیر فراموشی سہت نہ
 نکو نیست تیمار آزار با نہ
 نکوئی بود شیوہ ابرار را نہ
 نکوئی بود عادت سروران نہ
 کزو نفع دنیا و دین شد عیان
 کہ آہست آہست رہا متصل نہ
 نکوئی بود نوراً قاتلہ
 نکوئی بود اسل پائیدگی
 خدا خود نکو کار سہت اے قتا
 فضولست زین پیش راندن ہوس

در باب شکر

گرامید نعمت بود شکر کن ۱۰
 بہر نعمتی کہ خدا بیت رسد ۱۰
 فزونی بہت ہر نعمتی ر ہذا شکر ۱۰
 ہر آنکس کہ از شکر گردن بتافت
 عطائی کہ از دست مردم بری
 حدیث بہت مروی ز خیر الانام
 ہر آنکس کہ از شکر مردم نکرد
 نص اذ کرد او شکر و ایا و کن ۱۰
 نہ کافی بود شکر نعمت ہمان ۱۰
 کہ شکر تو ہر نعمتی را جہا است ۱۰
 اگر بادشاہے رعیت نواز ۱۰
 اگر تندرستی ز بیمار پرس ۱۰
 اگر نان خوری گرسنہ گو کہ نوش
 اگر عالمے بر نشان علم و پند ۱۰
 اگر پہلوانی مزین نا توان ۱۰
 برائے تو گر بہت طاق روان
 ز تمثیلہائے کہ گفتہم ترا ۱۰
 ز شیخ و تہلیل کان و روست
 بدہ آنچه نزد تو باشد نکو ۱۰
 عطائی تو قرض حسن بر خدا است
 وہی خشک و ابگاہ امید تر ۱۰
 زہی نعمت شکر پروردگار

کہ شکر است از بہر نعمت چون
 بر و شکر کن کان بنایت رسد
 ترقی بہت ہر دولتے را از شکر ۱۰
 و گر روزی نعمت ز منعم نیافت ۱۰
 مکن خوشیتن را از شکرش بری
 علیہ الصلوٰۃ و علیہ السلام ۱۰
 ز شکر خدا باز ماندہ است مرد
 ز کفران نعمت دل آزاد کن ۱۰
 کہ الحمد و الشکر گوید زبان ۱۰
 او ایسہ ہمانا در اے شناس
 و گر تا جسکے باخسہ دیدار ساز ۱۰
 اگر کار واری ز بیکار پرس ۱۰
 و گر جامہ واری بر ہنہ بپوش
 و گر مال واری ز نفاس بندہ ۱۰
 و گر زندہ جسم بر مردگان ۱۰
 باہل سفہ کن نظر از وفات ۱۰
 بدانی کہ ہر شکر باشد جدا ۱۰
 مبرظن کہ بگذاردی شکر جہت
 مشو غافل از آیہ ما شفقوا ۱۰
 مضاعف بیابی برین حق گوہت
 ز حق شرم دار و مشو خیر ہر شہ
 کہ راضی شو دزد و خداوندگار

در باب صبر

مکارہ بر وجہ بس نفس است صبر
مصائب کہ بر فسق مردم رود
چو دنیا است جائی مکارہ مدہم
وگرنہ بیک آفتے جان وہی نہ
بشارت کسی را کہ او صابر است
تزلزل نیاید بار باب صبر
بود استقامت رہ و رسم نشان
بہ جزع است گرد دل نشان نہ فرج
فراخ دل از گردش روزگار
کشیدہ بدانان خود پاسے دل نہ

بزرگ است این نمانہ مملوز صبر
ز برکات این خلق آسان شود
ضروری بود خاق صبر ای بہام
بترک ہمہ عیش گرون سنہ
خوش آنکس کہ بر نفس خود قادر است
تغیر پذیرد نہ اصحاب صبر
کہ از اضطراب اندوہن نشان
نفس بر نیارند گرسخت نزع
نہ بر خاطر نشان ز گیتے نبارہ
چو کوئے کہ بر جایت خود مستل

صبر

در باب حلم

چہ نیکو بود علم اسے و دستدار
چو دریا کہ ہر چند خاشاک خوش
حلیم ست اندر جہان نامدار
حلیم ست محبوب دلہائے خلق
کند علم جذب منافع ترا نہ

کہ حاصل ترا کرد و از وسے وقار
بریزند وہر گز نیار و نفس نہ
عظیم ست بس پایہ برو بار
بود علم مرغوب دلہائے خلق
از روی رغبت متاب ای نقتل

در باب رضا

مقام بلند است صاحب رضائے
چنان از خداوند بندہ بوونہ

کہ مر بندہ کرد و بہ مالک فنا
کہ چون مژوہ در دست زندہ بود

<p>کنند زویش را اور رضا باشش گم نہ رضائی خداوند عین رضاش نہ نشاید کہ وار و ہوا سے دگر نہ کسی را کہ باشد مقام رضاش بود بندہ صاحب رضا کا مران خدایا مقام رضاش کن عطا نہ</p>	<p>نخیزد و مسح را بگوید کہ قسم نہ صوابستہ سن بعد عین خطاش نہ خلاف رضادان رضائے دگر منزہ شد از جملہ حرص و ہوا گزیدہ پسندیدہ در ہر زمان نہ کہ تا یا بد از ہر مرض دل شفا نہ</p>
--	---

در باب محبت

<p>محبت بود دوست خلق عظیم نہ شور است زو کار دنیا و دین بکار کے کہ حیران شود عقل تیز نہ محبت بود خاصہ آدمی نہ محبت منور کند سینہ را نہ محبت بود شمع مشکوٰۃ دل نہ محبت بود مایہ نیکو کے نہ محبت کند دور ہرزنگ را نہ محبت بود بحر مواج خلق نہ محبت دہد ثمرہ ہر کمال نہ محبت سراپردہ وحدت بہت محبت بعالم جو بودی تمام نہ محبت سر جملہ اخلاقیات است نہ محبت بذات خدا و رسول نہ</p>	<p>کہ روحی و مدد و عطا مہم نہ تسک بد و بہت جبل المتین نہ محبت بہ انسان بگوید کہ خمیر محبت دہد جلوہ مردمی نہ فرو شوید از سینہ ما کینہ را نہ محبت دہد روح در آب و گل نہ کہ عالی بود پایہ نیکو کے نہ محبت کند موم مرنگ را محبت بود شرفہ معراج خلق محبت نماید زو لہسا جمال نہ محبت چہ سر چشمہ رحمت بہت نبودی دگر حاجت انتظام نہ محبت فروزندہ آفاتہا است غنی میکند از دعا و قبول نہ</p>
--	---

مکتوب

<p>محبت به استاد سود گران نه محبت گزینند اهل تمییز نه که در عالم جان بودم قتاب نه</p>	<p>محبت بسطان کند کامران محبت به احباب سازد عزیز رخ خوشیتن از محبت متاب نه</p>
---	--

در باب اخلاق ذمیه

<p>میامیز با جاہل زور کن نه که شوم است تاثیر اورنج پینر که اصل ذمام همین است و بس که زشت است این خلق در خاص عام ز بغض و عداوت پویشان نظر ولی صدقه باشد بتکبران که دارد بد نیاید وینت ضرر نه که پس مملکت گشته از وی خراب مگر کار و نیاید دین را سب نه ندانی بهما بر سرت زان بود</p>	<p>الاطلمت جہل را دور کن نه ز بخل ای جوان تا توانی گریز بدی نیست ارزنده با تا چکس نه خدر کن ز کفران نعمت مدام نه ز بیصبری و زودرنجی گذر نه بکبر و هذال و رنج گران نه ز نامردی و جیبانی خدر نه ز جور و ستم روی خود را بتاب بخود راه هرگز مده کاپی نه ز غفلت زیان بر زیانت بود</p>
---	---

در باب افعال ذمیه

<p>که هر لحظه وقت است اندر گزین نه جدا بسیکن از نوسن خود نمیش را مگر دانستی وعده را از وفا و گرنه سخن را نماند فرسوغ با حباب خود بیوفائی ممکن نه</p>	<p>مکن ترک از فرض وقت ای عزیز ز عصیان نگذارم خویش را مکن نقض عهد که باشد تریا نه سپاهیناندر سخنها دروغ نه به کفر و زور آزار مکن نه</p>
--	--

میا زار خلق خدا را از خویش نه
 که آزرده دل گرد و از تو کسے
 ز تانخی و سختی سخن پاک و آرد
 منه را ز دل با کسے در میان نه
 مکن عیب مردم بگفتار فاش
 بود عیب کس گناه عظیم نه
 بغمازی و نسته تا تن مدد نه
 و تشنیع و تقصیر رض اندر سخن نه
 به پیش بزرگان دور انجمن نه
 بگهدار رفتار را اعتدال نه
 قدم را منہ از سر ناز و طیش نه
 مکن زینت خویش همچون زین
 چو دست طلب نان خویش را بری
 بخوردن مبین جانب دیگران
 مخور از طعام ثقیل و کثیف نه
 مکن عادت خویش خوردن دوا
 بسیری مکن جنبش تیر و سخت نه
 مبر خواب و بیداری از حد بردن
 مخور از شراب و دیگر نشه مایه
 مباح ای خورد و در حد رض زبان
 ز کاری که منعت کند عقل و دین

حذر کن ز فریاد و لہاسے ریش
 عجب نیست کز وی بزنجی بسے
 و گر سخت گفتی ازان پاک و آرد
 مدد در گفت غیب هرگز عنان
 که عیب جز نیست باشد تلاش
 نه دشنام و سخن سست کار کریم نه
 و اگر پیشه سنگے مهربان نه
 الا تا گوئی ز زبان بد کن نه
 کنایه نگو نیست اندر سخن نه
 مبین و عقوبت تا نمته روی حال
 میفد از سر از جوانی و عیش
 مزن از تراکت دم اسے نوجوان
 نه مشروطت بارے که تنها خوری
 که آید بر دین رقابت گران
 نه ز اندازه پیش و نه کم ای ضعیف
 که دیگر نه بینی تو روی شفا
 نه چون گر سنه باشی ای نیکنخت
 نه یک حالتے را که باشد زبون
 که ز جوهر عقل گر و وجب راه
 که وارد تن و جانست را بس زبان
 مکن از تکالیف که باشی سخن

در باب محاسبه نفس

کہ دانگے از و بیش آید نہ کم
 کہ پیش تو ہم نیست قدرش بچہ
 ہمی تا نیابی نہ کیسری قرار
 قلم تپت زور و زبان چار و چار
 تنگی کنی و قلم را نسی
 وہی را یگان جیباب و غسل
 نہ رنج از زبان نسی ز نفع ہزار
 نہ غم ز آنکہ کاسد متاع ہست و رفت
 بشب بایرت کردن آترا شمار
 کزان بہر خود میتوان کرد سود
 وزان عبرت آئندہ باید گرفت
 جواہرہ و را لگان بر پیشینہ
 عمل کن عمل کن عمل کن عمل
 کہ تی نقد پیشیت نہ کالا بود
 پیسہ کہ آید بوقت تو کار نہ
 ز نقصان دنیا و دین الحذر
 کہ حفظان خود از خسارت کنی
 بچشم ہمہ صاحب اعتبار
 بتوفیق نیکو خدا یار توطہ

ہمہ عمر کر وے حساب درم نہ
 تفاوت بود در و یک پیشینہ
 پی رفع میزان کنی بار بار
 پریشان دلت ہست و خاطر فکا
 ہر آنکہ کہ دا و حسابش وہی
 عجب از درایت کہ نقد عمل نہ
 نہ خالص ز کاسد کنی امتیاز
 نہ پروا کہ از دست خالص ہست
 ہمہ روز چون رفت در گیر و دار
 کہ امروز ز اعمال نیکو چہ بود
 ز افعال بد تا چہ بردست رفت
 غنیمت شمر عمر و وقت عزیز
 دم فرصت خویش دان بے بدن
 خسارت ترا زین چہ بالابودنہ
 سرہ کردہ نقد عمل را گذار
 ز فعلی کہ نقصان رسد و گذار
 بد نیگو نہ چندے تجارت کنی
 شوی در زمان دگر مایہ دار
 ز ما گفتن ہست و غسل کار توطہ

در باب آزادی

نزید غلامشس الحق صرہ

خدا چون بشر آفریدہ ہست حر

سر جملہ عادات آزادگی است
 شنیدم سگے رو بصر انہا و
 سگان ہر طرف گردا و آمدند
 کہ ہم جنس بود و توانا و خوش
 یکے بوسہ میداد بر رو کے او
 بہا زمی سوم می در آ و نخت دست
 غرض اندکے ماندہ از روز بہر
 بگفتند کا ہی سردور ما سگان
 کہ ماروز و شب صید ما بردیم
 بگفت ای برادر کہ مولا کے من
 دلم فارغ و تن با سالش است
 بگفتند مارا ازان بہرہ
 ز شاد می جہیدند با ہمدگر
 گروہ سگان در جلو پیش و پس
 بدروازہ شہر چون در رسید
 بہر سپید در گرونت چہیت بندہ
 بگفت این قلاوہ است در گروم
 کہ ہر گہ کہ خواہد بہ بندد مرا
 ہمہ ایستادند دل در گرو
 سگان چون نخواہند از قید و بند
 نگرتا ز مرغان شیرین نفس
 بدم او رفتد گرتد تازہ صید

بصدق از رسوم ہمہ سادگی است
 ز شہرے کہ خواجہ اش برین بر کشاد
 ز تر حیب خوش خیر مقدم زدند
 بدن فریب و تازہ پروردہ اش
 و گروے مالید بر مو کے او
 چہارم مہر اندر شش گشت بست
 شب شہر نہادہ رخ سوئے شہر
 بکو تازہ و فریب کشتے چہان
 ولے ہچنان خستہ و لا عزم
 مہیا کنذنان و حلوا کے من
 ازان بر تنم فرود آرش است
 بگفت کہ نان حاضر و برہ
 گرفتند دنبالہ اش لایہ گریہ
 نکر دند ازوتا در شہر بس
 قلاوہ بھی گرونش را بدید
 کہ آید ہمیبے مرا زین گفتند
 کہ انگندہ مولا کے صاحب کرم
 و گرو پاسے رفتن ندارم ز جا
 کہ العفو العفو تنہا برو
 چرا آدمی زاوہ سازد پسند
 چہ تنگی نماید بر اینان
 شود و خستک و لا عزم بخیر قید

شو جسم از قیہ چون ناتوان نہ
 سر جذبہ و جوشش آزاد گدایت
 کسے را کہ آزادی در سرست
 پسندیدہ تر باشد آزاد را کے
 خیالات چندانکہ آزاد تر ہے
 نشان صداقت را آزاد گدایت
 اگر میروی راہ آزادہ رومہ
 بین ذات حق است آزاد و پاک
 تمام سخن بہت داین نامشام

سز و انجہ بنید از چشم جان
 در فکر ت و ہوسن آزاد گدایت
 کشد سوسے اول اگر کافورست
 بود راے آزاد و ظل بہا سے نہ
 دماغ ترا خانہ آباد تر ہے
 بیان حد اقصیٰ را آزاد گدایت
 کہ باشد ترا صدق اندر گرو
 کہ آزادہ نماید تا ہیچ پاک
 سخن میکنم خامتہ و السلام نہ

در معذرت

مرا رغبت شعہ گفتن نبود
 کیے آنکہ من شاعر کے نیستم یہ
 ولے خاطر حبلہ از باب ہند ہے
 ہمہ مائل نظم در یافتہ
 سو گند گفتن تو انم چنین نہ
 بگفتہ ز چپے کہ نار است بہت
 اگر ناورد شعہ من بہت نرا ہے
 مرا عذر باید نہادن ز پیش نہ
 بلے شعہ وارد بد لسا اثر ہے
 بر آن صدق و گیر بجا نہا زندہ
 درین کشور آباد ہندوستان

سہ رحمت خود شفقن نبود
 و گر شعہ با کذب شدہ قسم
 ز وہلی و ہم لکھنوتابہ سندہ
 عنان سوسے اولاجرم تا قسم
 کہ ہرگز درین نسخہ را سستین
 کہ طبعم ز نار است بر خاست بہت
 کہ باشند تہ از غلو درازہ
 کہ سہ نف گنم در گریبان خویش
 بوجد آورد ذوق او بیش تر ہے
 ندانم کہ انکار زو کس کند
 کہ خطہ کیے بہت و چندین زبان

در متاجات

<p>ندیدم بحسن پارسی لجه نه از ان نارسى کرده ام اختیاریه اگر لغزشی رفته باشد ز من نه عفو کن که عفو است بس و پذیر</p>	<p>که دار و جگم خوش و بهجه درین نامه پر شود و معذور دار ز لفظ و ز معنی میان سخن نه ملاست مکن خورد و من بگیر</p>
---	---

در متاجات

<p>خدا یا من این نامه و لپسند نه قبول دل خاص و عاشق سخن مذهب از و ساز و اخلاق را ز عادات مذموم نشان دور دار پدر گاه خود کن مرار و سپید</p>	<p>بپروا ختم تا شود و سو دست مصون از خیالات ناسخ سخن مردوب بفرمایک آفاق را با خلاق محمود نشان ده و قوار منفرازا لغام خود و نام سپید</p>
--	---

فهرست

فهرست کتب مطبوع ہذا

نمبر	نام کتاب	نمبر	نام کتاب
۱	انوار التہذیب	۷	ملفوظات آیت اللہ العظمیٰ کاشانی
۲	مقالات الصوفیہ	۸	فوائد السالکین
۳	کلمۃ الحق شرح نور مطلق لانا حدیثی	۹	ملفوظات شیخ المشائخ فرید الدین گنج شکر مسیحی
۴	آئین نامہ مشہور حدیقہ حکیم سنائی رح	۱۰	فوائد سعیدیہ خاندان جناب شاہ مباح
۵	ملفوظات خواجہ معظم عثمانی رونی رح	۱۱	عشرہ کاملہ عربی مع ترجمہ فارسی شیخ کلیم قندھاری
۶	ملفوظات آجہ حسین الدین شیخ معروف بہ دلیل العارفین	۱۲	مکتوبات شاہ شرف الدین عجبی میری رح

